

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 94 1973

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lennart Breitholtz

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: Örjan Lindberger, Inge Jonsson

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Brandell, Thure Stenström

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen, Villavägen 7,
752 36 Uppsala

fullbordade 1872 i Le Havre och som blev ett slags paradigms av impressionism. I en utställningskatalog från 1874 kallades den »Impression, Soleil levant», och därmed hade kulturreportererna fått ett namn på det nya maneret, en beteckning som först var ett invektiv men senare blivit inte bara ett vedertaget namn på en konsthistorisk riktning utan också en ofta missbrukat benämning på skilda litterära och musikaliska tekniker. Brunius försöker visa att termen impressionism hade en respektabel bakgrund i den engelska psykologitraditionen från Hume. Därmed har han dock inte velat bevisa att Monet varit påverkad av sin franska samtids starka intresse för sinnesfysiologi i denna traditions anda. Däremot har det sannolikt haft stor betydelse för kritiker som t.ex. Castagnary när de skulle inordna den nya rörelsen i sin begreppsvärld. Brunius belyser på flera ställen hur ett ord förvandlas från levande kampparoll hos de skapande artisterna och deras litterära medkämpar till efterrationaliserande abstraktion hos kritiker och forskare. Utan att en sådan transformation återförs till sitt historiska ursprung leder den ofta till skenresonemang, och det är en stor förtjänst hos Brunius' bok att den illustrerar detta så väl.

Det fjärde kapitlet, *Novels in Action*, behandlar ett antal prosaberättelser som skildrar konstnärer i kollektiv eller som individer: Balzacs *Le Chef d'oeuvre inconnu* 1832, Murgers *Scènes de la vie de bohème* 1851, bröderna Goncourts *Manette Salomon* 1867, Huysmans' *A Rebours* 1884, Zolas *L'Oeuvre* 1886 – där har förf. anfört ett roligt exempel på hur dikteren ändrat sin text efter ett påpekande av målaren Signac (141) – och ytterligare några. För den som i likhet med mig saknar egen forskningserfarenhet från detta fält erbjuder kapitlet en myckenhet kunskaper och nya kombinationer, men jag kan föreställa mig att experterna kan irriteras av vissa snabba och kategoriska uttalanden.

Med *Bonjour, Monsieur Gauguin* 1889, utgångspunkten för det näst sista kapitlet (*Primitivism and Symbolism in Paul Gauguin's Art*), återknyter förf. effektivt till den inledande Courbetmålningen. Att det föreligger någon sorts korrespondens mellan dessa målningar är mer än sannolikt, men inflytandet från Courbet är komplicerat och kan som förf. framhållit endast påvisas genom att studera skillnaderna: situationen är ju inte obekant för litterära komparatister heller. Utopisk primitivism och symbolism – med ett inslag från den i tiden allestädesnärvarande Swedeborg – är de centrala elementen i Gauguins konst och konstintpretation, och Brunius tar fram dem med stor energi. Avsnittet om Gauguin är mera konsthistoriskt orienterat än de föregående, men den genomgående synpunkten

om konstnärers och litteratörers samverkan finns med också här. Nu uppträder även Strindberg på scenen med ett intressant brev från 1895.

Concluding Remarks ger förutom en summering av bokens huvudteser utblickar mot väldiga sociala och idéhistoriska sammanhang, inte minst när förf. vill söka en förklaring till den intellektuella »alienationen» i industrisamhället. Det betyder att Brunius boken igenom behåller det höga tempot och frikostigt delar med sig av sina dristiga hypoteser. Hans empiriskt estetiska studier har genom sin övergripande karaktär förmågan att kasta nytt ljus över det välbekanta, och de är i många avseenden nyttig läsning för litteraturhistoriker, sannolikt även för våra kolleger inom konstvetenskapen. För den som vågar bekänna sin nyfikenhet på något så dimmigt som det slutande 1800-talets *Zeitgeist* är boken till stor glädje.

Inge Jonsson

Literary Theory and Structure. Essays in Honor of William K. Wimsatt ed. by Frank Brady, John Palmer, and Martin Price. Yale University Press 1973.

Den amerikanska litteraturvetenskapens ledande gestalter börjar nu obevekligt uppnå festskrifts-åldern. För några år sedan erhöll Wellek en mäktig volym, *The Disciplines of Criticism*, och nu har turen kommit till hans Yalekollega Wimsatt. Hyllningen till honom är något smärtare i formatet men har i gengäld en större tyngd i de teoretiska resonemangen. Den är disponerad i två huvudavsnitt så som titeln antyder av vilka det första är renodlat teoretiskt medan det andra ägnats åt tillämpad analys.

Den inledande essän av Frederick Pottle behandlar ämnet *Synchrony and Diachrony* och pläderar för att Saussures begrepp och språkbruk bör komma till användning vid litterära studier. I ett strukturalistiskt influerat forskningsklimat som vårt verkar detta onekligen en smula post festum, och det är närmast ofattbart att förf. ingenstans antyder att Saussure faktiskt utgör basen för en rikt varierad struktur av strukturalismer i Europa. Men förf:s exempel är pedagogiskt klagörande, och hans idéer om hur en diakronisk litteraturhistoria kan skrivas utifrån ett underlag av synkroniska detaljstudier är intressanta bidrag till belysning av en problematik som varit besvärande alltsedan nykritikens framväxt. »Climate of opinion» som leder till »sensitivity» som tar gestalt i »idiom»: så ser hans förenklade schema för en diakronisk historieskrivning ut (19f.).

Nästa studie – *The Concept of Literature* –

är skriven av ingen mindre än Wimsatts medarbetare Monroe C. Beardsley. Följaktligen är det ett skarpsinnigt stycke estetisk semantik utan varje historisk belastning; fölaktligen blir slutsatserna egendomligt självklara och ointressanta. Efter den följer ett bidrag med titeln *Some Aims of Criticism* (E. D. Hirsch Jr). Det är bl.a. ett slags äreminne över nykritiken som främst grundar sig på dess pedagogiska nytta, dess förmåga att entusiasmera begåvade studenter att läsa litteratur som konst och ingenting annat. Nu menar förf. dock att nykritikens litteraturdefinition var alltför trång, och den kritiker som han vill se som en kommande litteratursyns skyddspatron är Matthew Arnold, den balanssökande viktorianen. Det går ur viss synpunkt väl ihop med festskriftens syfte, eftersom Wimsatts kriterier på god litteratur alltid innefattat ett tungt etiskt element, liksom Arnolds.

I Beardsleys bidrag anfördes med påtaglig respekt Marie Borroff, och den som tidigare varit okunnig om hennes existens inser lätt detta sedan han tagit del av hennes eget bidrag, *Words, Language, and Form*. Bakom den vaga rubriken döljer sig en klagörande diskussion av det eviga form – innehållsproblemet som anger en lösning baserad på tesen om det litterära konstverkets många nivåer. I motsats till t.ex. Roland Barthes hävdar författarinnan att det existerar en nivå som icke kan betraktas som form i relation till något annat, och det är – karakteristiskt nog för det aktuella debattläget – den nivå som innefattar källorna och förutsättningarna för den personliga skaparakten.

Även nästa uppsats – *Poetry and the Poem: The Structure of Poetic Content* (Thomas McFarland) – behandlar form – innehållskomplexet. Med »poetry» avser förf. något som tycks komma nära vad Platon kan ha menat med »inspiration», medan »poem» är den litterära artefakt som Aristoteles koncentrerade sig på. Samma motsats ser förf. i grekernas *poiētes*, »hantverkaren», och romarnas *vates*, »siaren», liksom i en rad senare korrespondenser fram till strukturalismen. Förf. är klar över att dessa motsatser hos de stora mästarna går upp i varandra, men han vägrar att godta den formalistiska tesen att »innehållet» ligger inneslutet i den lingvistiska koden. Han hävdar i stället att »though linguistic manipulation can generate a poem, it cannot generate poetry as such» (98). I sin egen analys av ett antal lyriska texter betraktar han »poemet», dvs. formen, som »poetic *substantia*» och »poesin», innehållet, som *ens* och *essentia*. Under den första kategorin, *substantia*, skulle då det allra mesta av vad formalismen säger om poesin kunna inrymmas, dvs. också dikrens innebörd. Med *ens* avses »the interanimation of the sense

of self in the poetic statement with the perspective of the outer world», med andra ord en förning av psyke och natur (98f.). *Essentia* slutligen skall vara själva det existentiella eller metafysiska medvetande som texten gestaltar (100f.), i första hand genom diktarens position i nuet som samtidigt uppväcker relationer bakåt och framåt i tidsflödet: »*Essentia* is the feeling of the whole of our existence in its cloven reality.» (101) Förf:s tyska inspiration är påtaglig, särskilt från Emil Staiger, och han har intressanta ting att säga om texter av George och Rilke – vid sidan av de obligatoriska Shakespearesonetterna. Uppsatsen är inte direkt lättläst, men den ger gott utbyte för mödan.

Alvin B. Kernan drar en så mycket mer underhållande men knappast särskilt djupsinnig parallell mellan aggressionen som biologiskt fenomen – i Konrad Lorenz' efterföljelse – och den litterära satiren. Undertiteln »Art Considered as a Form of Biological Adaptation» tycks mig alltför pretentiös för de rätt lösliga analogierna. W. B. Coley bidrar med *Notes toward a 'Class Theory' of Augustan Literature: The Example of Fielding*. Dessa anteckningar utgör ett försök att beskriva de engelska 1700-talsdiktarnas komplicerade relationer till sina mecenater, dock utan begreppsmässig precision och egentligen utan att komma med något nytt. Martin Price undersöker under rubriken *The Fictional Contract* vissa av romanens funktioner (151–178). Jag måste bekänna min oförmåga att få ut något av värde ur dessa långdragna resonemang om hur läsaren identifierar sig med personer eller strukturer, men är beredd att acceptera att det kan bero mera på mig än på Mr Price: essäer utan ordentlig förankring i fakta hör till det minst lockande jag vet.

Avdelningen »Theory» avslutas med en studie av René Wellek, *John Crowe Ransom's Theory of Poetry*. I den tar Wellek delvis avstånd från sin tidigare granskning av Ransoms kritiska principer, bl.a. genom att visa hur Ransom går längre än Bergson i försvaret av de naturliga tingens diskontinuitet. Han visar också hur en så central term hos Ransom som »Dinglichkeit» knappast kan ha övertagits direkt från tyska källor utan är en egen analogibildning som givetvis ytterst inspirerats från den klassiska tyska filosofitraditionen, från Kant, Hegel och Schopenhauer. Uppsatsen belyser Welleks starka filosofiska intresse och hans enorma beläsenhet, men den hör knappast till hans bästa; mängden av citat gör ett något mekaniskt intryck.

Festskriftens andra del heter »Structure» och inleds med en studie av John Hollander om enjambement i engelsk poesi. De flesta exemplen hämtas från *Paradise Lost*, och Miltons sublimes verskonst framträder verkligen åskådligt i flera

av förf:s analyser. Uppsatsen är allmänt taget så subtil att den trotsar allt refererande, men den är avgjort av värde för stilforskare och metriker.

Nästa studie granskar Swifts *The Journal* (1721) framför allt ur allusionssynpunkt. Förf., Aubrey Williams, påvisar betydelsen av att läsning av Lucretius' *De rerum natura* ingår i dagsprogrammet på det lantgods som dikten skildrar. Lucretius står för det allmänt epikureiska livs-idealet och dess tro på människors förmåga att nå själslig balans och harmoni. Swift utnyttjar här en tradition från äldre engelsk landskapspoesi, men han vänder på hela perspektivet genom att i diktens andra hälft illustrera hur fåfångt diktens personer mödar sig för att uppnå Epikuros' suveräna frihet och sinnesro.

Frank Bradys bidrag heter *The Strategies of Biography and Some Eighteenth-Century Examples* och diskuterar vad man kunde kalla berättarstrukturer i litterära biografier som Johnsons *Life of Pope* och *Life of Savage* och Boswells *Life of Johnson* och hans skotska resejournal. Det har blivit en ganska intressant studie, ett tecken på att utplånandet av genregränser kan vara nyttigt ibland. Om det nu är så: de klassiska 1700-talsbiografier som förf. diskuterar står ju mycket nära fiktionsprosan, och dessutom är det lätt att urskilja de antika förebilderna – om dem har förf. dock ingenting att säga.

Reynolds among the Romantics heter nästa kapitel, skrivet av Frederick W. Hilles. Det innehåller en mycket fängslande och rolig exempel-samling bestående av tre romantiska konstnärers och litteratörers kommentarer till den store Sir Joshua Reynolds *Discourses*. William Blakes marginalanteckningar i det exemplar som nu finns i British Museum har varit bekanta sedan länge, men förf. har i sin ägo ett annat exemplar där Benjamin Robert Haydon och William Hazlitt fört en sorts marginaldialog med Reynolds och sig själva. Större delen av uppsatsen består av en återgivning av denna dialog, under jämförelser med Blakes mera affektladdade utbrott. Som helhet belyser exempelsamlingen klart motsättningen mellan romantikerna och den närmast föregående konstnärsgenerationen, representerad av sitt största namn. Den ger också besked om att Blakes originalitet i detta avseende mest bestod i temperament och formuleringskraft medan hans idéer delades av de båda andra.

Harold Bloom skisserar den amerikanska orficismen från Emerson över Whitman och Dickinson, Wallace Stevens och Hart Crane till John Ashbery och A. R. Ammons. Att han gripit fatt i en väsentlig del av det transcendentalistiska arvet genom vad han kallar orficism är sannolikt, men hans framställning har enligt min mening blivit ännu ett exempel på den småpratande och

ostringenta anglosachsiska essästilen. Geoffrey H. Hartman analyserar i en liknande utpekulerad stilkonst Keats' ode *To Autumn*.

Cleanth Brooks' bidrag heter *T. S. Eliot as a 'Modernist' Poet*. Det är en mycket intelligent och fängslande essä med ledtemat »dissociation of sensibility». Brooks försöker avväga hur de inflytanden som kommer från metafysiker som Donne och Marvell förhåller sig till dem som utgår från Baudelaire och Laforgue och symbolismen: Eliot var själv fascinerad av likheterna i poetisk metod hos dessa tidsmässigt vitt skilda poeter, av deras sätt att bringa ordning i ett heterogent material. Slutsidorna ägnas åt en jämförelse mellan Eliot och en så relativt närliggande diktare och kritiker som Matthew Arnold. Förf. konstaterar bl.a. att där Arnold gestaltar splittringen mellan naturvetenskapens verkningar på konst och kultur och den humanistiska traditionens i melankoliskt balanserade poem, där har Eliots poesi en dramatisk och ironisk, stundtals apokalyptisk karaktär. Eliot nöjer sig inte heller med att bara registrera splittringen: »If the disunity comes from the splitting apart of thought and feeling, whether from some failure in philosophy or from the increasing complexity of the human enterprise, in either case authentic poetry must attempt to bring thought and feeling together once more – not that one can expect poetry to heal the break in the culture (Eliot insists that art is not religion or philosophy) – but for the sounder and more honest reason that its own health and wholeness demands that it embody a total state of mind.» (375) I den meningen gäller att poesi för Eliot var ordning, sammanhang, enhet.

Efter en ganska intresseväckande men rapsodisk exemplifiering av vissa »enmeningsdikter» hos eftersymbolistiska poeter av Hugh Kenner kommer så bokens sista bidrag, Northrop Fryes *Wallace Stevens and the Variation Form*. Titeln tycks ange ännu ett prov på ut musica poesigenren, men de musikaliska parallellerna till Goldbergvariationerna och sista satsen i Beethovens stråkkvartett op. 111 blir knappast mer än ornament. Frye vill visa, och lyckas också med det, hur Stevens genom att variera ett tema på olika sätt rör sig mot allt högre nivåer av verklighet, från den tunga och tröga »Lumpenwelt» där de flesta av oss dväljs till den transcendent nivå som är den stora diktens.

Även amerikanska festskrifter erbjuder blandad läsning, och man känner ofta tvekan inför hela genren. Inför det avslutande kapitlet, ett bibliografiskt urval av Wimsatts egna skrifter, kan dock reaktionen inte bli annat än respektfylld och positiv.